

กลยุทธ์การวางแผนการสอนสังคมศึกษาเชิงระบบ :
แนวทางสู่การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21*
SYSTEMATIC INSTRUCTIONAL PLANNING STRATEGIES FOR SOCIAL STUDIES: A
GUIDELINE FOR ENHANCING LEARNING QUALITY FOR 21ST CENTURY LEARNERS

ทวีโชค เจริญไกร

Taveechok Hreankrai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

Corresponding author E-mail:

บทคัดย่อ

การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์การวางแผนเชิงระบบ เชื่อมโยงเป้าหมายการเรียนรู้เข้ากับบริบทของผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม การวิเคราะห์ผู้เรียน สภาพสังคม และความต้องการในโลกยุคใหม่ จากนั้นกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 กลยุทธ์เชิงระบบยังต้องวางแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้หลากหลาย โดยเน้นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดและลงมือปฏิบัติจริง ใช้ปัญหาเป็นฐาน หรือเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง การวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับทักษะเป้าหมายและสามารถสะท้อนพัฒนาการผู้เรียนได้อย่างแท้จริง การจัดการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งโดยเฉพาะพื้นฐานพื้นฐานแห่งการเรียนรู้ชีวิตให้แก่ผู้เรียนและประสิทธิภาพสูงในสังคมการศึกษาเพื่อให้มีการออกแบบเชิงระบบอย่างตรงไปตรงมาเพื่อให้ความรู้ การใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลเข้ามสนับสนุนการเรียนรู้จึงเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างประสบการณ์ที่หลากหลายและน่าสนใจ กลยุทธ์การสอนเชิงระบบของระบบการควบคุมทิศทางของผู้เรียนมุ่งไปที่การเรียนรู้ที่ชัดเจน มีเนื้อหาที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ๆ การมีส่วนร่วมของชุมชนและการบูรณาการสาระสังคมศึกษากับชีวิตประจำวันจะช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ ทั้งหมดนี้ต้องเกิดจากการวางแผนอย่างเป็นระบบ รอบคอบ และมีเป้าหมายชัดเจน ครูผู้ดำเนินการเรียนรู้การพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอไม่ว่าจะเป็นความรู้ทั่วไป เนื้อหานั้นมีความสำคัญอย่างมีประสิทธิภาพในชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาการ (PLC) ไปจนถึงยุทธศาสตร์สำคัญที่จะช่วยยกระดับคุณภาพการสอนให้มหาวิทยาลัยเป้าหมายการศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในโลกยุคใหม่อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กลยุทธ์, การวางแผน, การสอนสังคมศึกษา, การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้, ศตวรรษที่ 21

Abstract

Social studies teaching in the 21st century requires a systematic planning strategy that links learning goals with the context of the learner as a whole. Analyzing learners, social conditions, and needs in the modern world, then determining learning objectives that promote 21st century skills. The systematic strategy also requires planning a variety of learning experiences, emphasizing activities that allow learners to think and practice, using problems as a base, or linking them to real situations, and measuring and evaluating results that are consistent with the target skills and can truly reflect the learner's development. Social studies learning management is very important, especially the basic foundation of life learning for learners and high efficiency in the educational society. In order to design a straightforward system to provide knowledge, the use of technology and digital media to support learning is the heart of creating diverse and interesting experiences. The systematic teaching strategy of the learner's direction control system aims at clear learning, with content related to real life. Community participation and integration of social studies with daily life will help learners see the value of learning. All of this must come from systematic planning, carefulness, and clear goals. Teachers who lead learning and self-development consistently, whether it is general knowledge, content that is effectively important in the academic learning community (PLC), to important strategies that will help improve the quality of teaching for target universities in order to develop learners to be quality citizens in the modern world sustainably.

Keywords: Strategy, Planning, Social Studies Instruction, Learning Quality Development, 21st Century

บทนำ

ในยุคของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม การศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการเตรียมเยาวชนให้พร้อมเผชิญกับความท้าทายในโลกยุคใหม่ โดยเฉพาะการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งมีหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม การเป็นพลเมืองดี ตลอดจนการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การใช้เหตุผล และการเข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาที่มีคุณภาพจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากวิธีการสอนแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้เพียงฝ่ายเดียว หากแต่จำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์การวางแผนการสอนที่เป็นระบบ มีเป้าหมายชัดเจน และสามารถปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับผู้เรียนในบริบทของศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง (กัญญพัชร บุญครอบ และสิริพร บุรณศิริ, 2567)

การวางแผนการสอนสังคมศึกษาเชิงระบบคือกระบวนการที่ครูออกแบบการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ผู้เรียนและบริบทการเรียนรู้ การกำหนดผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ การออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายและเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ตลอดจนการกำหนดวิธีการประเมินผลที่สอดคล้องกับทักษะที่ต้องการ

พัฒนา ซึ่งกลยุทธ์ดังกล่าวจะช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถในด้านต่างๆ อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ (ชนธรรส ไชยสุต และคณะ, 2559)

การวางแผนการสอนเชิงระบบยังส่งเสริมให้ครูสามารถบูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายศาสตร์เข้าสู่การเรียนการสอน ตลอดจนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง ซึ่งไม่เพียงช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเท่านั้น แต่ยังสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้และปลูกฝังเจตคติที่ดีต่อสังคม การเรียนรู้จึงไม่ใช่เพียงการจดจำข้อเท็จจริง หากแต่เป็นการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคม โดยมีครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกและออกแบบการเรียนรู้อย่างมีกลยุทธ์และมีวิสัยทัศน์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566)

จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นนี้ นำมาสู่การศึกษาถึงกลยุทธ์การวางแผนการสอนสังคมศึกษาเชิงระบบจึงมีความสำคัญยิ่ง เพราะนอกจากจะช่วยให้ครูสามารถยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนได้อย่างเป็นรูปธรรมแล้วยังถือเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ พร้อมทั้งสามารถดำรงชีวิตในสังคมโลกได้อย่างมีความสุขและยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 อย่างแท้จริง อีกทั้งบทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงถึงกลยุทธ์การวางแผนการสอนสังคมศึกษาเชิงระบบ: แนวทางสู่การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 อย่างมีนัยยะสำคัญและจำเป็นต่อการบริบทการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

กลยุทธ์การวางแผนการสอนสังคมศึกษาเชิงระบบ

การสอนสังคมศึกษาในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการสอนแบบดั้งเดิมไปสู่รูปแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวและเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น "กลยุทธ์การวางแผนการสอนสังคมศึกษาเชิงระบบ" จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถออกแบบและจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีแบบแผน มีประสิทธิภาพ และส่งผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างแท้จริง (พนมนคร มีราคา, 2560) กลยุทธ์การวางแผนการสอนสังคมศึกษาเชิงระบบ เริ่มต้นจากการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นอันดับแรก ครูต้องเข้าใจพื้นฐานความรู้ ความสามารถ ความสนใจ และบริบทของผู้เรียน เพื่อวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล จากนั้นจึงกำหนดวัตถุประสงค์ทางการเรียนรู้ให้ชัดเจน โดยเชื่อมโยงกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ตลอดจนสอดคล้องกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความสามารถในการสื่อสาร การร่วมมือทำงานกับผู้อื่น และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ หลังจากกำหนดวัตถุประสงค์แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน และใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL) หรือการบูรณาการสาระข้ามศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสนำไปใช้ได้อย่างลึกซึ้งและมีความหมาย อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาเจตคติและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างแท้จริง (เมธีณี คำบันลือ, 2564)

การประเมินผลการเรียนรู้ในกลยุทธ์เชิงระบบ ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้ โดยต้องใช้วิธีการประเมินที่หลากหลาย เช่น การประเมินด้วยแฟ้มสะสมงาน การประเมินตามสภาพจริง การประเมินตนเอง และเพื่อนร่วมชั้น เพื่อสะท้อนพัฒนาการของผู้เรียนในหลายมิติ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ ไม่เพียงวัดผลลัพธ์เท่านั้น แต่ต้องวัดกระบวนการเรียนรู้ด้วย อีกหนึ่งองค์ประกอบสำคัญของกลยุทธ์การวางแผนการสอน สังคมศึกษาเชิงระบบ คือ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัลในการสนับสนุนการเรียนรู้ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลาย มีโอกาสเรียนรู้แบบไม่จำกัดเวลาและสถานที่ อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองและการแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) การสอนสังคมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพในศตวรรษที่ 21 จึงไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยปราศจากการวางแผนเชิงระบบอย่างรอบด้าน เพราะการเรียนรู้ในสังคมศึกษาไม่ได้เป็นเพียงการจดจำข้อเท็จจริง แต่เป็นการเรียนรู้เพื่อเข้าใจตนเอง ผู้อื่น และโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง การจัดการเรียนการสอนที่ดีจะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการดำรงชีวิตและแก้ปัญหาในสังคมได้จริง (ชโลธร โชติเกียรติเวช และวัลลา อาริรัตน์, 2560)

สรุป ดังนั้น ครูในยุคปัจจุบันจึงต้องเป็นนักวางแผน นักออกแบบ และนักอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ โดยใช้กลยุทธ์การวางแผนการสอนสังคมศึกษาเชิงระบบเป็นเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพผู้เรียน พัฒนาห้องเรียนให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่มีชีวิต และผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาอย่างยั่งยืนในอนาคต

ขั้นตอนการวางแผนการสอนแบบเป็นระบบ (วิเคราะห์ - ออกแบบ - ดำเนินการ - ประเมิน)

การวางแผนการสอนแบบเป็นระบบเป็นแนวทางที่ช่วยให้ครูสามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอิงตามขั้นตอนที่เป็นลำดับและมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การวิเคราะห์ (Analysis) การออกแบบ (Design) การดำเนินการ (Implementation) และการประเมินผล (Evaluation) แต่ละขั้นตอนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้การเรียนการสอนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550)

การวิเคราะห์ (Analysis)

เป็นขั้นตอนแรกของการวางแผนที่มุ่งเน้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานอย่างละเอียด ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์ผู้เรียนในด้านความรู้เดิม ความสนใจ ความแตกต่างระหว่างบุคคล รวมถึงการวิเคราะห์บริบทของสถานศึกษาและสภาพแวดล้อมทางสังคม ปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการออกแบบเนื้อหา วิธีการสอน และรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละกลุ่ม

การออกแบบ (Design)

เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการออกแบบการเรียนรู้ โดยครูต้องกำหนดจุดมุ่งหมายทางการเรียนรู้ให้ชัดเจน สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และทักษะที่พึงประสงค์ เช่น การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ การออกแบบกิจกรรมควรเน้นการมีส่วนร่วมของ

ผู้เรียน เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน การอภิปรายกลุ่ม การใช้สถานการณ์จำลอง ตลอดจนการวางแผนใช้สื่อการสอนและทรัพยากรให้เหมาะสมและหลากหลาย

การดำเนินการ (Implementation)

ในขั้นตอนนี้ครูนำแผนการสอนไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจริง โดยควรมีความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์และการตอบสนองของผู้เรียน ครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์และการเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนใช้เทคโนโลยีหรือสื่อการเรียนรู้ที่ออกแบบไว้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

การประเมินผล (Evaluation)

ขั้นตอนสุดท้ายคือการประเมินผลการเรียนรู้และกระบวนการเรียนการสอน โดยต้องใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น การประเมินจากชิ้นงาน การสังเกตพฤติกรรม การประเมินตนเอง และแบบสอบถาม ซึ่งสามารถสะท้อนความก้าวหน้าและจุดอ่อนของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังควรประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมวิธีการสอน และการจัดการเรียนรู้ เพื่อปรับปรุงพัฒนาการสอนในครั้งต่อไป

การวางแผนการสอนแบบเป็นระบบจึงไม่ใช่เพียงแค่การเขียนแผนการสอนเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมายชัดเจน ที่ช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีคุณภาพ และนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

การวิเคราะห์บริบทและผู้เรียนเพื่อการออกแบบหลักสูตรสังคมศึกษาที่ตอบโจทย์ศตวรรษที่ 21

การวิเคราะห์บริบทและผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญในการออกแบบหลักสูตรสังคมศึกษาที่ตอบโจทย์ศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง การเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจภาพรวมของโลกปัจจุบันที่มีพลวัตสูงเป็นสิ่งจำเป็น เราอยู่ในยุคที่ข้อมูลข่าวสารหลั่งไหลไร้พรมแดน เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดด และความท้าทายระดับโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม หรือความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ล้วนส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของทุกคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บริบทเหล่านี้หล่อหลอมให้ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากยุคก่อนๆ ผู้เรียนเติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยี มีทักษะดิจิทัลโดยธรรมชาติ และมีความคุ้นเคยกับการเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย การวิเคราะห์บริบทจึงต้องพิจารณาถึงกระแสโลกที่กำลังขับเคลื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวโน้มที่ส่งผลกระทบต่อสังคม เช่น การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงาน การตื่นตัวเรื่องสิ่งแวดล้อม และการให้ความสำคัญกับความหลากหลายและความเท่าเทียม การทำความเข้าใจบริบทเหล่านี้ช่วยให้เราสามารถกำหนดทักษะและสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในการใช้ชีวิตและประกอบอาชีพในอนาคตได้อย่างถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน การทำงานร่วมกันข้ามวัฒนธรรม การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และการเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมโลก ขณะเดียวกัน การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นอีกหนึ่งเสาหลักที่ขาดไม่ได้ ผู้เรียนในปัจจุบันไม่ได้เป็นเพียงผู้รับความรู้ แต่เป็นผู้ที่มีศักยภาพในการสร้างสรรค์และเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนมีความแตกต่างหลากหลายทั้งในด้านความสนใจ ความถนัด พื้นเพทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน บางคนเรียนรู้ได้ดีจากการลงมือปฏิบัติ บางคนชอบการเรียนรู้ผ่านการอภิปราย หรือบางคนถนัดการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อดิจิทัล การเข้าใจความ

แตกต่างเหล่านี้ช่วยให้เราสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและยืดหยุ่น เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนแต่ละบุคคลได้อย่างแท้จริง การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจความสนใจของตนเอง และเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้เข้ากับชีวิตจริง จะช่วยสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้และทำให้นิเวศการเรียนรู้มีความหมายสำหรับผู้เรียนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การวิเคราะห์ผู้เรียนยังต้องคำนึงถึง "เสียง" ของผู้เรียนเองด้วย การรับฟังความคิดเห็น ความคาดหวัง และความต้องการจากผู้เรียนโดยตรง จะช่วยให้หลักสูตรที่ออกแบบมานั้นมีความเกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อชีวิตของผู้เรียนมากที่สุด เมื่อผนวกการวิเคราะห์บริบทที่กว้างไกลเข้ากับการทำความเข้าใจผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง เราจะสามารถสร้างสรรค์หลักสูตรสังคมศึกษาที่ไม่เพียงแต่ให้ความรู้ แต่ยังบ่มเพาะทักษะเจตคติ และค่านิยมที่จำเป็น เพื่อให้ผู้เรียนเติบโตเป็นพลเมืองที่เปี่ยมด้วยคุณภาพและพร้อมเผชิญหน้ากับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมั่นคงและภาคภูมิใจ (พิมพ์วิรัช อักษรวางกูร และคณะ, 2565)

การบูรณาการเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สังคมศึกษาเชิงรุก

การบูรณาการเทคโนโลยีและนวัตกรรมในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเชิงรุกถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีมิได้เป็นเพียงเครื่องมือเสริม แต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเปิดประตูสู่โลกแห่งการเรียนรู้ที่ไร้ขีดจำกัด และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเองอย่างแท้จริง การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในห้องเรียนสังคมศึกษาสามารถทำได้หลากหลายรูปแบบ เริ่มตั้งแต่การใช้สื่อมัลติมีเดีย เช่น วิดีโอ สารคดี หรือภาพยนตร์ เพื่อนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจและกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ทำให้แนวคิดทางสังคมศาสตร์ที่อาจดูนามธรรมมีความเป็นรูปธรรมและเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ แพลตฟอร์มออนไลน์และแอปพลิเคชันเพื่อการศึกษายังเป็นแหล่งทรัพยากรที่ทรงคุณค่าสำหรับการเรียนรู้สังคมศึกษา ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลายจากทั่วโลก สืบค้นงานวิจัย หรือชมการถ่ายทอดสดเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์หรือสังคมได้โดยง่าย เครื่องมือเหล่านี้ช่วยขยายขอบเขตการเรียนรู้จากเพียงตำราเรียนในห้องสี่เหลี่ยม ไปสู่โลกกว้างที่เต็มไปด้วยข้อมูลและมุมมองที่หลากหลาย การใช้เกมและ Gamification ยังเป็นอีกแนวทางที่น่าสนใจในการเปลี่ยนเนื้อหาสังคมศึกษาที่อาจดูน่าเบื่อให้เป็นกิจกรรมที่สนุกสนานและท้าทาย ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์และการแก้ปัญหาไปพร้อมกัน การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการประเมินผลการเรียนรู้ก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน เครื่องมือออนไลน์ช่วยให้ผู้สอนสามารถออกแบบการทดสอบที่หลากหลายและให้ผลป้อนกลับได้ทันที ผู้เรียนสามารถทราบจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเอง และนำไปปรับปรุงการเรียนรู้ได้ การใช้ e-Portfolios ยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถรวบรวมผลงานและสะท้อนการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างเป็นระบบ นวัตกรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence - AI) ในการปรับรูปแบบการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละบุคคล (Personalized Learning) AI สามารถวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้และความก้าวหน้าของผู้เรียน และนำเสนอเนื้อหาและกิจกรรมที่ตรงกับความต้องการของแต่ละคนได้ การบูรณาการเทคโนโลยีและนวัตกรรมในการเรียนรู้สังคมศึกษาเชิงรุกจะไม่ประสบความสำเร็จ หากขาดการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ คิดวิเคราะห์ ตั้งคำถาม และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผู้สอนจึงมีบทบาทสำคัญในการออกแบบกิจกรรมที่ท้าทายความคิด สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ และเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ สนับสนุนให้ผู้เรียน

เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเต็มศักยภาพ (ปกรณ ประจันบาน และคณะ, 2560)

การประเมินผลการเรียนรู้สังคมศึกษาที่เน้นสมรรถนะและทักษะแห่งศตวรรษที่ 21

การประเมินผลการเรียนรู้สังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 นั้น จำเป็นต้องก้าวพ้นจากการวัดผลความรู้ ความจำเพียงอย่างเดียว มาสู่การประเมินที่เน้นสมรรถนะและทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตและการทำงานในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การประเมินแบบดั้งเดิมที่เน้นข้อสอบปรนัยหรืออัตนัยปลายภาคอาจไม่เพียงพอที่จะสะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียนในการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา สื่อสาร หรือทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี ดังนั้น การออกแบบการประเมินจึงต้องมีความหลากหลายและสอดคล้องกับลักษณะของทักษะที่ต้องการพัฒนา (ราตรี เลิศหัวทอง และคณะ, 2566)

ประการแรก การประเมินสมรรถนะควรเน้นการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ซึ่งเป็นการประเมินที่จำลองสถานการณ์หรือปัญหาที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงมากที่สุด ตัวอย่างเช่น การให้ผู้เรียนวิเคราะห์กรณีศึกษาทางสังคม การจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับปัญหาชุมชน หรือการนำเสนอแนวทางแก้ไขความขัดแย้งในสถานการณ์สมมติ กิจกรรมเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถสังเกตและประเมินทักษะต่างๆ ของผู้เรียนได้โดยตรง เช่น ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการสื่อสาร และทักษะการทำงานเป็นทีม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในวิชาสังคมศึกษา

ประการที่สอง การใช้รูบริก (Rubric) ถือเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการประเมินสมรรถนะและทักษะ รูบริกเป็นเกณฑ์การให้คะแนนที่ชัดเจน บอกถึงระดับคุณภาพของผลงานหรือพฤติกรรมที่คาดหวังในแต่ละมิติ การใช้รูบริกช่วยให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีความเข้าใจตรงกันว่าอะไรคือสิ่งที่ต้องการจะประเมิน และแต่ละระดับคุณภาพเป็นอย่างไร ผู้เรียนสามารถใช้รูบริกเป็นแนวทางในการพัฒนาผลงานของตนเอง และผู้สอนสามารถให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ที่เฉพาะเจาะจงและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น

ประการที่สาม การใช้แฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio) เป็นอีกหนึ่งแนวทางที่ส่งเสริมการประเมินที่เน้นสมรรถนะ แฟ้มสะสมผลงานเป็นการรวบรวมชิ้นงานหรือหลักฐานการเรียนรู้ของผู้เรียนในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งอาจรวมถึงรายงาน โครงการ ภาพถ่าย วิดีโอ หรือบันทึกการสะท้อนคิด การประเมินจากแฟ้มสะสมผลงานช่วยให้ผู้สอนเห็นพัฒนาการของผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม และผู้เรียนเองก็สามารถทบทวนและสะท้อนกระบวนการเรียนรู้ของตนเองได้ นอกจากนี้ การประเมินตนเอง (Self-Assessment) และการประเมินโดยเพื่อน (Peer Assessment) ก็เป็นสิ่งที่สำคัญที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการประเมิน และพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และประเมินผลงานได้อย่างมีวิจารณญาณ

การประเมินในศตวรรษที่ 21 จึงมิใช่เพียงการให้คะแนน แต่เป็นการให้ข้อมูลย้อนกลับที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง การผสมผสานวิธีการประเมินที่หลากหลาย โดยเน้นการประเมินเพื่อพัฒนา (Assessment for Learning) จะช่วยให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและประสบความสำเร็จในอนาคตที่เปลี่ยนแปลงไป (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2563)

บทบาทของครูสังคมศึกษาในฐานะผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้และนักรออกแบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

บทบาทของครูสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากผู้ถ่ายทอดความรู้หลักในอดีต สู่การเป็น "ผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้" และ "นักรออกแบบการเรียนรู้" ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย และพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับโลกยุคใหม่ ผู้สอนมิได้เป็นเพียงผู้บอกเล่าเนื้อหา แต่เป็นผู้ที่จัดประกายความอยากรู้อยากเห็น กระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถาม และแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง ในฐานะผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ ครูสังคมศึกษาต้องมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน ครูต้องสามารถรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย สร้างบรรยากาศที่เปิดกว้างและปลอดภัยสำหรับการแสดงออกทางความคิด สนับสนุนให้ผู้เรียนได้อภิปราย ถกเถียง และแลกเปลี่ยนมุมมองกันอย่างสร้างสรรค์ โดยมีครูคอยแนะนำ ชี้แนะ และให้ข้อมูลย้อนกลับที่เป็นประโยชน์ ครูต้องมีความสามารถในการตั้งคำถามที่กระตุ้นความคิดเชิงวิพากษ์และส่งเสริมการคิดขั้นสูง ไม่ใช่เพียงแค่คำถามที่ต้องการคำตอบตายตัว นอกจากนี้ การเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ ครูต้องสามารถปรับวิธีการสอนและกิจกรรมให้เหมาะสมกับความต้องการ ความถนัด และรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ ในบทบาทของนักรออกแบบการเรียนรู้ ครูสังคมศึกษาต้องมีความสามารถในการสร้างสรรค์และวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย และน่าสนใจ โดยคำนึงถึงเป้าหมายการเรียนรู้ที่เน้นสมรรถนะและทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการคิดเชิงระบบ การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน การทำงานร่วมกัน การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ครูต้องสามารถบูรณาการเนื้อหาสังคมศึกษาเข้ากับประเด็นร่วมสมัยและปัญหาในโลกแห่งความเป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความเกี่ยวข้องของสิ่งที่เรารู้กับชีวิตประจำวัน การออกแบบการเรียนรู้ยังรวมถึงการเลือกใช้สื่อการเรียนรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้มีชีวิตชีวามากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการใช้แหล่งเรียนรู้ออนไลน์ สื่อมัลติมีเดีย การจำลองสถานการณ์ หรือแม้กระทั่งการพาผู้เรียนออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียน ครูต้องสามารถออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ซึ่งผู้เรียนมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ สร้างสรรค์ และสะท้อนผลการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง (ศราธรณ์ หมันปรุ และ สุภาวดี ในเสนา, 2562)

นอกจากนี้ ครูสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21 ยังต้องเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learner) มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง ติดตามข่าวสารความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยีใหม่ๆ อยู่เสมอ เพื่อให้สามารถนำองค์ความรู้และนวัตกรรมเหล่านั้นมาปรับใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทบาทเหล่านี้ล้วนเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้ครูสังคมศึกษาสามารถเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียน ให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จ

สรุป

กลยุทธ์การวางแผนการสอนสังคมศึกษาเชิงระบบเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้พร้อมรับมือกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 หัวใจสำคัญของแนวทางนี้คือการมุ่งเน้นที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และการพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในโลกยุคใหม่ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเริ่มต้นด้วย การวิเคราะห์บริบทและผู้เรียน ถือเป็นรากฐานที่แข็งแกร่ง เราต้องเข้าใจถึงกระแสโลกที่กำลังขับเคลื่อน ไม่ว่าจะเป็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ปัญหาทางสังคม หรือกระแสโลกาภิวัตน์ ควบคู่ไปกับการทำความเข้าใจความต้องการ ความสนใจ และรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายของผู้เรียนในปัจจุบัน เพื่อนำมาออกแบบหลักสูตรและกิจกรรมที่สอดคล้องและมีความหมายต่อชีวิตของผู้เรียน เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์แล้ว ขั้นตอนต่อมาคือการบูรณาการเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สังคมศึกษาเชิงรุก เทคโนโลยีมิใช่เพียงเครื่องมือเสริม แต่เป็นช่องทางสำคัญที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงแหล่งความรู้ที่หลากหลาย สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่สมจริงผ่าน VR/AR หรือแม้กระทั่งการทำงานร่วมกันผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การใช้เกมและ Gamification ยังช่วยเปลี่ยนการเรียนรู้ให้สนุกสนานและกระตุ้นการมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง แทนที่จะเป็นเพียงผู้รับ passively สิ่งสำคัญถัดไปคือ การประเมินผลการเรียนรู้ที่เน้นสมรรถนะและทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องก้าวพ้นจากการวัดผลความรู้ความจำ ไปสู่การประเมินที่สะท้อนความสามารถในการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา สื่อสาร และทำงานร่วมกับผู้อื่น การใช้การประเมินตามสภาพจริง rubric และแฟ้มสะสมผลงาน จะช่วยให้ครูสามารถประเมินพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างรอบด้าน และให้ข้อมูลย้อนกลับที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สุดท้ายแต่ไม่น้อยกว่ากัน คือการปรับเปลี่ยน บทบาทของครูสังคมศึกษาในฐานะผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้และนักออกแบบการเรียนรู้ ครูมิได้เป็นเพียงผู้บอกเล่าเนื้อหา แต่เป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการตั้งคำถาม การอภิปราย และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ รวมถึงการออกแบบกิจกรรมที่ท้าทายและส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก ครูต้องเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ผู้เรียน สามารถเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรู้เท่าทัน และพร้อมเผชิญหน้ากับความท้าทายและโอกาสในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมั่นคงและภาคภูมิใจ

เอกสารอ้างอิง

- กัญญพัชร บุญครอบ และสิริพร บุรณศิริ. (2567). การประเมินความต้องการจำเป็นในการส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21 ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 1. วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, 19(2), 203-216.
- ชนธรส ไชยสุต และคณะ. (2559). รูปแบบการประเมินบทบาทครูในการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต ของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารพฤติกรรมศาสตร์, 22(1), 122-136.
- ชลัทธ โชติเกียรติเวช และวัลลภา อารีรัตน์. (2560). ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะ Soft Skills เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น (ฉบับบัณฑิตศึกษา) สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 5(1), 44-52.

- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2563). รูปแบบการพัฒนาความสามารถในการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของครูโดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพในการศึกษาชั้นเรียนและการชี้แนะโดยพี่เลี้ยงของมหาวิทยาลัย. วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ, 11(2), 75-92.
- ปกรณ์ ประจันบาน และคณะ. (2560). การพัฒนาแบบประเมินการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุขของนิสิตครูในศตวรรษที่ 21. วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 20(4), 118-128.
- พนมนคร มีราคา. (2560). ครูต้องมีลักษณะอย่างไร... ในศตวรรษที่ 21. วารสาร “ศึกษาศาสตร์ มมร” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 5(2), 23-35.
- พิมพ์วิทย์ อุทรารังกูร และคณะ. (2565). การปฏิบัติตามภาษาดิจิทัลฐานทัวรงานแบบไฮบริดสำหรับนักเรียนยุคดิจิทัล 21. วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, 17(2), 13-29.
- เมธิณี คำบันลือ. (2564). ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านช่องแคบ จังหวัดตาก. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ราตรี เลิศหัวทอง และคณะ. (2566). การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5E) สำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. Journal Information, 1(3), 61-74.
- ศราพรรณ หมั่นปรุ และ สุภาวดี ไนเสนา. (2562). กลวิธีการสอนอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อส่งเสริมการฟังภาษาอังกฤษจำนวนมากและเรียนภาษาอังกฤษในต่างประเทศ 21. วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ, 9(2), 1-16.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2550). แนวทางการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้คณะกรรมการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาตามกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). แนวทางการจัดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นสมรรถนะทางสาขาวิชาชีพ. เรียกใช้เมื่อ 11 พฤษภาคม 2568 จาก <https://ops.moe.go.th/wp-content/uploads/2023/05/1.-แนวทางการจัดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่-21.pdf>